

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВОГО КАПІТАЛУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація. Автор розглядає питання формування ринку фінансового капіталу зарубіжних країн в еволюційному аспекті. Особливу увагу приділено основним організаційним формам монополістичних об'єднань. Проаналізовані спільні та відмінні риси у становленні та розвитку ринку фінансового капіталу різних країн.

Постановка проблеми. Особливої актуальності набувають проблеми формування ринку фінансового капіталу, що являє собою тривалий історичний процес, пов'язаний, насамперед, зі створенням необхідних передумов. Вирішальну роль у цьому процесі зіграв розвиток продуктивних сил, що обумовив концентрацію і централізацію капіталу, отже і концентрацію виробництва та, тим самим, створив передумови виникнення монополій. Концентрація виробництва неминуче викликала концентрацію банківського капіталу, що поступово монополізував сферу грошового обігу; і природний процес розвитку економічних зв'язків обумовив зрощування промислового монополістичного капіталу з монополістичним банківським капіталом.

Розробленість проблеми. Проблеми пов'язані з виникненням та розвитком фінансового капіталу досліджували покоління вчених-економістів: Верлен Т., Гільфердінг Р., Ленін В., Перло В., Фішер І., Шарп У. Суттєвий внесок зробили російські дослідники, які вивчали історію монополізації народного господарства до 1917 р. Серед них: Бовикін В., Мотильов В., Солюс Г., Тарновський К. Новий інтерес до фінансового капіталу виник у 90-ті роки ХХ ст., коли в економіці України почали створюватися передумови для його розвитку. Разом з тим теоретична розробленість проблем формування ринку фінансового капіталу та його еволюції у зарубіжних країнах не в повній мірі відповідає вимогам сучасної практики соціально-економічних змін та науки в

цілому.

Ціль статті. Основна ціль статті полягає у виявленні об'єктивних передумов, особливостей та спільних рис в еволюції ринку фінансового капіталу у різних країнах.

Виклад матеріалу. Становлення фінансового капіталу означає не тільки сам процес взаємопроникнення промислового та банківського капіталу, а і формування специфічної організаційної форми його існування на ринку. Джерела формування адекватної йому організаційної форми треба, на наш погляд, шукати в раніше існуючих формах монополістичних об'єднань.

Дослідники формування фінансового капіталу на рубежі XIX-XX ст. відзначали, що первісними основними формами монополістичних об'єднань були картелі, синдикати і трести. Як відзначає у своїй монографії "Фінансовий капітал і його організаційні форми" В.Є. Мотильов (1959 р.), в економічній літературі зустрічаються "різноманітні назви монополістичних об'єднань, що відносяться, однак, далеко не завжди до різних їхніх видів: картель, синдикат, корнер, ринг, асоціація, юніон, пул, джентльменська угода, контунуар, спільність інтересів, трест, комбінат, концерн" [6, с.21]. Ми розділяємо позицію автора цієї монографії, пов'язану з тим, що основою класифікації монополістичних об'єднань служить тип і характер монополізації. Саме цим відрізняються одні види монополій від інших. Виходячи із цього критерію можна виділити основні види монополій і похідні від них.

Картель являє собою угоду ряду підприємств, компаній певної галузі з приводу квоти та розділу областей збуту, встановлення цін при збереженні самостійності підприємств у схемі виробництва і збуту. Синдикат - більш зріла форма монополізації, що передбачає створення єдиного центра по збуту продукції, іноді і постачання сировини, і, отже, позбавлення його учасників самостійності в сфері збуту або закупівлі сировини. Під "пулом" іноді розуміють картель, а іноді синдикат (70-80-ті рр. XIX ст. у США, наприклад, пороховий пул - типу картелю, а оборонний пул - типовий синдикат по своїй суті). Новий рівень монополістичних об'єднань характеризує собою трести, що забезпечують злиття власності та підкоряють підприємства, що входять у нього, єдиною владою [8, с.69]. Концерн являє собою об'єднання за допомогою фінансового контролю підприємств різних галузей і сфер діяльності. До складу концерну входять крім промислових підприємств і трестів торговельні та страхові

компанії, банки.

Консорціуми часто створюються для спільної розробки родовищ. Це, наприклад, консорціуми нафтовидобувних компаній: "British Petroleum", "Shell", "Turkish Petroleum", "Chevron", які здійснюють спільні розробки нафтових родовищ на Каспійському морі. Крім того, консорціуми можуть бути створені декількома банками, виробничими компаніями, науковими центрами, державними структурами з метою підвищення технічної і комерційної конкурентоспроможності. Для сучасних міжнародних консорціумів також характерним є багатонаціональне представництво. Прикладом такої інтеграції може бути західноєвропейський авіабудівельний консорціум "Airbus Industry". Адекватною сутності фінансового капіталу сучасною організаційною формою його функціонування стала фінансова (фінансово-монополістична) група. Фінансова група - це складне утворення, сукупність монополій ряду галузей, у т.ч. і банківських. Після другої світової війни національні фінансові групи переросли в транснаціональні та мультинаціональні, у які входять підприємства і їхні об'єднання, банки багатьох країн світу [8, с.70].

Коротка характеристика основних організаційних форм монополістичних об'єднань була необхідна, на наш погляд, для того, щоб виявити об'єктивні умови їхнього розвитку як одну із закономірностей формування ринку фінансового капіталу.

Незважаючи на загальність економічних передумов виникнення ринку фінансового капіталу в різних країнах, закономірною є варіативність процесів його формування, обумовлених специфікою розвитку економіки тієї або іншої країни. Розмаїтість процесів формування ринку фінансового капіталу проявляється в різних темпах концентрації виробництва та капіталу, у переважних формах існування монополій у сфері виробництва і банківській системі, у виборі шляхів і засобів зрощування промислового та банківського капіталу.

Найбільш динамічно процес монополізації, а потім і формування ринку фінансового капіталу йшов у Сполучених Штатах Америки. Швидкий ріст населення і внутрішнього ринку, високі темпи розвитку продуктивних сил прискорили процес концентрації виробництва. Високий ступінь концентрації в промисловості і у банківській справі, їхня монополізація, обумовили інтенсивне зрощування банківського із промисловим капіталом. США перетворилися в „капіталістичну країну фінансового капіталу та фінансової олігархії" [6, с.246].

